

ГЛАСНИК ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА САНУ LXIII (1)

BULLETIN OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA LXIII (1)

INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY SASA

BULLETIN
OF THE INSTITUTE OF ETHNOGRAPHY
LXIII
No. 1

Editor in chief:
Dragana Radojičić

Editor of the Topic:
Sanja Zlatanović

International editorial board:

Radost Ivanova, Eleftherios Alexakis, Jana Pospíšilová, Karl Kaser, Gabriela Kiliánová, Milica Bakić-Hayden, Ingrid Slavec-Gradišnik, Marina Martynova, Fernando Diego Del Vecchio, Kjell Magnusson, Tatiana Podolinska, Peter Finke, Ana Dragojlović

Editorial board:

Gojko Subotić, Sofija Miloradović, Jelena Čvorović, Srđan Radović, Aleksandra Pavićević, Lada Stevanović, Ildiko Erdei, Jelena Jovanović

The reviewers:

Vojislav Stanovčić, Dušan Drljača, Dragana Antonijević, Slobodan Naumović, Irena Špadijer, Danijel Sinani, Biljana Sikimić, Branko Čupurdija, Gordana Gorunović, Mladena Prelić, Miroslava Malešević, Saša Nedeljković, Miroslava Lukić Krstanović, Ljiljana Gavrilović, Gordana Blagojević, Sanja Zlatanović, Jadranka Đorđević, Crnobrnja, Đorđina Trubarac Matić

Secretary:
Marija Đokić

Accepted for publication by the reference of academician Vojislav Stanovčić, at meeting of the Department of Social Sciences SASA May 12th 2015

BELGRADE 2015

ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ

ГЛАСНИК

ЕТНОГРАФСКОГ ИНСТИТУТА

LXIII

свеска 1

Главни и одговорни уредник:

Драгана Радојичић

Уредник Темата:

Сања Златановић

Међународни уређивачки одбор:

Радост Иванова, Елефтериос Алексакис, Јана Поспишилова, Карл Касер, Габриела
Килианова, Милица Бакић-Хејден, Ингрид Славец-Градишник, Марина
Мартинова, Фернандо Диего Дел Векио, Шел Магнусон, Татиана Подолинска,
Петер Финке, Ана Драгојловић

Уређивачки одбор:

Гојко Суботић, Софија Милорадовић, Јелена Чворовић, Срђан Радовић,
Александра Павићевић, Лада Стевановић, Илдико Ердеи, Јелена Јовановић

Рецензентски тим:

Војислав Становчић, Душан Дрљача, Драгана Антонијевић, Слободан Наумовић,
Ирена Шпадијер, Данијел Синани, Биљана Сикимић, Бранко Ћупурдија, Гордана
Горуновић, Младена Прелић, Мирослава Малешевић, Саша Недељковић,
Мирослава Лукић Крстановић, Љиљана Гавриловић, Гордана Благојевић,
Сања Златановић, Јадранка Ђорђевић Црнобрња, Ђорђина Трубарац Матић

Секретар уредништва:

Марија Ђокић

Примљено на седници Одељења друштвених наука САНУ одржаној 12. маја 2015.
године, на основу реферата академика Војислава Становчића

БЕОГРАД 2015.

Издавач:
ЕТНОГРАФСКИ ИНСТИТУТ САНУ
Кнез Михаилова 36/IV, Београд, тел. 011–2636–804
eisanu@ei.sanu.ac.rs
www.etno-institut.co.rs

Рецензент:
академик Војислав Становчић

Лектор:
Ивана Башић

Превод:
Соња Жакула
аутори текстова

Дизајн корица
Горан Витановић

Техничка припрема и штампа:
Академска издања, Београд

Тираж:
500 примерака

Штампање публикације финансирано је из средстава
Министарства просвете и науке Републике Србије

Часопис Гласник Етнографског института САНУ индексиран је у:
DOAJ (Directory of Open Access Journals); SCIndeks (Српски цитатни индекс);
Ulrich's Periodicals Directory.
The Bulletin of Institute of Ethnography SASA is indexed in: DOAJ (Directory of Open Access
Journals); SCIndeks (Srpski citatni indeks); Ulrich's Periodicals Directory.

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

39(05)

Гласник Етнографског института = Bulletin of the Institute of Ethnography /
главни и одговорни уредник Драгана Радојичић. – Књ. 1, бр 1/2 (1952) – Бео-
град : Етнографски институт САНУ (Кнез Михаилова 36/IV), 1952 – (Београд
: Академска издања). – 24 cm

Годишње
ISSN 0350-0861 = Гласник Етнографског института
COBISS. SR-ID 15882242

Садржај Summary

Тема броја: Град у Србији и Бугарској: компаративно ишчитавање актуелних процеса

Сања Златановић, <i>Град у Србији и Бугарској: компаративно ишчитавање актуелних процеса. Увод у темат</i>	9
Sanja Zlatanović, <i>The Town in Serbia and Bulgaria: a Comparative Reading of Current Processes. Introduction</i>	16
Ana Luleva, <i>Living with the World Heritage. An Ethnographic Study of the Ancient City of Nessebar, Bulgaria</i>	19
Ана Лулева, <i>Живети са светским наслеђем. Етнографско истраживање Старог града Несебара (Бугарска)</i>	32
Ivanka Petrova, <i>Social and Cultural Resources for the Setting up and Functioning of Family Enterprises in a Small Bulgarian Town</i>	35
Иванка Петрова, <i>Социјални и културни ресурси оснивања и функционисања породичних предузећа у малом бугарском граду</i>	47
Milena Benovska-Sabkova, <i>Urban Culture, Religious Conversion, and Crossing Ethnic Fluidity among the Bulgarian Muslims ('Pomaks')</i>	49
Милена Беновска-Сабкова, <i>Урбана култура, религијска конверзија и превазилажење етничке флуидности Бугара муслимана ('Помака')</i>	71
Љиљана Гавриловић, <i>Могућност Трећег: нематеријална културна наслеђа Града</i>	73
Ljiljana Gavrilović, <i>The possibility of the Third: Intangible Cultural Heritages of the City</i>	83
Соња Петровић, <i>И град и варош: сећања на свакодневни живот у предатном Београду</i>	85
Soňa Petrović, <i>Town and City: Memories of Daily Life in Pre-War Belgrade</i>	99
Дејан Крстић, <i>Зајечар: поглед на један провинцијални и погранични град у Србији</i>	101
Dejan Krstić, <i>Zaječar: A View of a Provincial and Border Town in Serbia</i>	119

VARIA

Никола Ф. Павковић, <i>Слава или Крсно име код Срба</i>	123
Nikola F. Pavković, <i>The Slava or Patron Saint's Day among the Serbs</i>	145
Мирјана Павловић, Младена Прелић, <i>Држава, статистика, мањине и моћ: етнички 'други' у Кнежевини и Краљевини Србији у огледалу пописа становништва</i>	147
Mirjana Pavlović, Mladena Prelić, <i>The State, Statistics, Minorities and Power: ethnic 'Others' in the Duchy and Kingdom of Serbia as Viewed through the Lens of National Census</i>	165
Mariyam Kerimova, <i>Russian Ethnology at The End of the 19th – the First Third of the 20th Century. Schools and Methods</i>	167
Маријам Керимова, <i>Руска етнологија у периоду од краја XIX до прве трећине XX века. Школе и методе</i>	175
Бранислав Пантовић, Ивана Башић, <i>Значај 'двоструке укорењености' (Потенцијал исељеника у међународним интеракцијама и креирању имица држава)</i>	177
Branislav Pantović, Ivana Bašić, <i>The Importance of 'Double Embeddedness' (The Potential of Migrants in International Interactions and in the Creation of National Images)</i>	192
Нина В. Аксић, <i>Птице злослутнице у словенским веровањима</i>	193
Nina Aksić, <i>Birds of Ill Omen in Slavic Beliefs</i>	211
Selena Stanković, <i>Sur l'emploi des toponymes du Kosovo-Metohija en français d'aujourd'hui</i>	213
Селена Станковић, <i>О употреби косовскометохијских топонима у француском језику данас</i>	228

Научна критика и полемика Discussion and Polemics

Надежда Бојаринцева-Карабашевић, <i>Мали градови – велики проблеми. Социјална антропологија малог града</i>	229
Милан Томашевић, <i>Архитекстура сећања</i>	231
Срђан Радовић, <i>Између црвеног и црног: Сплит и Мостар у култури сјећања</i>	233
Дуња Њаради, <i>Бесконачна игра позиционирања</i>	235

ћи нам значај отпора, преговарања и инсистирања алтернативних заједница на сопственим урбаним текстовима. Срђан Радовић нас подсећа да архитектура трансформише град у простор историјских сећања, културног имагинаријума и политичких визија и да, као таква, она бива саставни део нашег поимања стварности. Самим тим, важност њеног правилног читања додатно добија на значају.

Књигу је неопходно прочитати да не бисмо заборавили да град као текст представља: „арену политичких дискурса и пракси у којој се културе непрестано репродукују и трансформишу“ (Radović, 2013, 12). Књига нас подсећа да су одоними укључени у наше свакодневне животе и да на тај начин утичу на поимање друштвене стварности, чиме могу трансформисати наш однос према историји, култури и идентитету, индукујући вредност коју им придаје-

мо. Град схваћен као текст артикулише специфичне идентитете који бивају производ доминације одређених елита у специфичним културно-историјским контекстима, а самим тим разумевање његовог исписивања постаје важно средство пружања отпора наметнутим решењима. Такође, важност исписивања противсећања и мањинских варијанти идентитета, подвлаче виталност сваке културе понаособ и способност њених носилаца да се мењају и прилагођавају најразличитијим околностима. Важност рада Срђана Радовића огледа се управо у подсећању на способност житеља градова да их пишу сами, без обзира на то колико су доминантни дискурси и културне политике одлучни, односно у подсећању на важност константне евалуације јавне меморијалне, споменичке и одонимијске баштине.

Милан Томашевић

Између црвеног и црног: Сплит и Мостар у култури сјећања

Тематски сусрет између урбаних истраживања (историјских, социолошких, етноантрополошких и др.) и истраживања културе сећања показао се у најновије доба као плодотворан приступ који осветљава многе феномене детерминисане чињеницом да градови поседују изразит потенцијал за снажну пројекцију слике о прошлом. Како Андреас Хујсен (Andreas Huyssen) наводи, градови се могу посматрати као палимпсести, носиоци сећања на знамениту прошлост, где је овакво читање града условљено и видљивим просторним маркерима, и представама и сећањима; иако се не граде

са циљем меморијализације, градови имају капацитет да отелотворе, материјализују и репрезентују колективно памћење, и да га сублимишу у простору и времену. Управо овакав меморијализацијски потенцијал градова предмет је истраживања представљеног у књизи сплитског историчара Драгана Марковине „Између црвеног и црног. Сплит и Мостар у култури сјећања“. Ова монографија објављена је 2014. године као заједничко издање издавачких предузећа *Plejada* из Загреба и *University Press – Magistrat izdanja* из Сарајева, и она истражује ток и начине на које су јавне представе о поменутом

два града (како оне које се односе на целокупност њихове слике, тако и у њиховим детаљима) мењане у последњих 25 година, у складу са реструктурирањем ширег друштвеног и политичког окружења. Монографија разматра процес потискивања и растакања ранијих (социјалистичких) традиција у овим градовима, као и изградњу и „измишљање“ (нових) традиција у рецентно доба, које показују неминовне специфичности и у односу на конструкцију нових слика прошлости, доминантне културе памћења и колективних идентитета на националној разини. Аутор у књизи изводи и анализу ширег друштвеног контекста ових политичких и културно-значањских пракси, чиме не своди интерпретацију искључиво на локални/градски оквир. Стога је предмет истраживања у овом делу врло релевантан: не само да подастире нове податке и закључке о инвенцијама традиција и прекомпоновању културе сећања у поменута два града, већ и утврђује обрасце и околности оваквих идеолошких пракси у ширим оквирима, чиме је ово дело важно не само за разумевање политичко-меморијских пракси у Мостару и Сплиту, већ и сличних поступака у БиХ и Хрватској, као и на ширем постјугословенском простору.

Марковинина књига је подељена на осам главних поглавља: након *Увода*, аутор разрађује теоријске основе и контекст истраживања кроз сегменте *Хисториографија у контексту културе сећања*, *Повијесни ревизионизам и атак на меморију у Хрватској деведесетих година*, и *Дијалектика и културе сећања у Хрватској и Босни и Херцеговини*. Меморијски преображај Сплита представљен је пак у два поглавља (*Случај Сплита: Повијесно наслеђе и супротстављени наративи* и *Модерни Сплит: Између преврата и отпора*), а Мостара у једном (*“Западни Мостар”*

или *радикално устрајавање на новој парадигми*). Након *Закључка* објављен је *Поговор* (аутора Анта Лешаје), списак литературе, именско казало и кратка биографија аутора. Марковина се при анализи ослања на релевантне поставке из области студија колективног памћења значајних аутора попут Халбакса (Hawlbachs), Хобсбома (Hobsbawm), Асмана (Assman), Норе (Nora), Куљића и др., које доследно примењује на предмет истраживања, утилизирајући разнородан материјал као основу за дискусију и интерпретацију. Посебну новину представља провлачење елемената новог културног/политичког памћења кроз оквир идеолошке „изградње“ града као целине. Књига Драгана Марковине свој предмет истраживања чврсто контекстуализује у шири оквир доминантних (и алтернативних) култура сећања у савременом добу у Хрватској и БиХ, чиме избегава честу мањкавост многих културно-историјских урбаних истраживања која се баве колективним сећањем и идентитетима на локалној разини, а која почесто упадају у замку претераног „локализовања“ интерпретација, која се редукционистички свode на урбани микро-ниво. Аутор истовремено даје и дијахрону и синхрону перспективу питања конструкције савременог културног памћења везаног за ова два града, за разлику од многих других студија које савремену меморијалну културу углавном обрађују *hic et nunc*. Ова књига се разликује од других сличних дела посебно по својем обухвату: актуелна култура памћења у Далмацији и Херцеговини научно је углавном обрађивана путем појединачних њених елемената, но овде се питања меморијалног наслеђа и културно-политичких „традиција“ разматрају холистички, имајући у фокусу целокупност реконфигурације „локалног“ културног памћења и његових елемената. Истовремено, Марковинино дело

је међу реткима која дају и компаративну анализу два фокусирана „града-случаја“.

Књига Драгана Марковине представља дело које се бави културом сећања, које квалитетно имплементира и теоријске и методолошке поставке из више дисциплина (а првенствено историје). У њој се скрупулозно разматра систематска разградња (симболичког и фактичког) наслеђа социјалистичког раздобља у Сплиту и Мостару, градовима који су у бившој држави поседовали доста кохерентан имиџ „црвених градова“, који се најновијим политичко-меморијализацијским праксама покушава (а делимично и успева) скрајнути. Оваква истакнутост поменутих градова у социјалистичко доба условила је и доста авангардне и нетипичне политике идентитета и сећања у транзицијском периоду, које су ишле и „корак даље“ у односу на сличне праксе на националном нивоу, а које се детаљно анализирају у овом делу. Осим овим доминантним политикама сећања и идентитета, књига се бави и алтернативним, опозиционим политикама које су се супротстављале савре-

меној изградњи новог етнонационалног имажинарија у овим градовима. У књизи се користе вишеструки извори из последњих скоро тридесет година, а примењује се адекватан теоријско-методолошки оквир за студију о колективном памћењу каква је ова – ова књига на првом месту говори о конструкцији „мита у којој се повијест види 'очима идентитета'“. Аутор зналачки у текст уводи и одговарајуће наводе других аутора, који не само да врло добро подупиру истраживачку нит текста, већ и наративно обогаћују рукопис, чинећи га још динамичнијим и занимљивијим. Књига „Између црвеног и црног. Сплит и Мостар у култури сјећања“ може бити интересантна врло широком читатељском кругу: најпре, они заинтересовани за све актуелнија питања културе памћења у њој ће наћи корисно дело. Овај текст је релевантан и за стручни круг из више друштвених и хуманистичких дисциплина; на концу, занимљив стил писања и фактографијом богата нарација, приближавају ово дело и читалачком кругу који је шири од научног.

Срђан Радовић

Бесконачна игра позиционирања

Marina Simić, *Kosmopolitska čežnja: Etnografija srpskog postsocijalizma*. Beograd: Centar za Studije kulture Fakulteta političkih nauka, Edicija Postkultura, 2014.

„Најзначајније је да се просторна подела на Три Света (Први, Други и Трећи) урушила, тако да константно наилазимо на Први Свет у Трећем, Трећи Свет у Првом, а на Други свет готово нигде“ (Hardt и Negri 2000:viii).

Књига Марине Симић *Космополитска чежња: етнографија српског*

постсоцијализма представља веома важну етнографску студију српске сва-